

VICTOR PAPILIAN'S DRAMA – FROM RHETORIC TO INNOVATION

Ingrid Cezarina-Elena Bărbieru
PhD Student, “Lucian Blaga” University of Sibiu

Abstract: Victor Papilian's drama, obviously inferior to his short stories and novels, due to the rhetoric language, lack of conflict's consistency, various irrelevant moments and episodes inserted throughout the text and scientific style of writing, has its valuable impact on the Romanian inter-war literary space, especially for the innovations it presents. The new approaches are to be found in terms of literary techniques, new interpretations for the already used literary themes, the creation of deep psychological tensions, as well as new approaches of themes with tradition in the Romanian literary space. Papilian's theater thus fits in the specific direction of the inter-war literary moment, whose complexity of forms and formulas will lay the foundations of modernism.

Keywords: Romanian inter-war drama, literary technique, literary innovation, modernism, love theme

Debutul în teatru este reprezentat de premiera piesei *Celui ce n-are i se va lua*, jucată la Teatrul Național din Cluj în 1927. În 1929 publică piesa *Un optimist incorigibil (Când regele petrece)*, *Cerurile spun* (mister creștin), publicată în „Viața ilustrată” (1934) și tot în același an piesa *Alt glas*, publicată în „Gând românesc”. Pe scena teatrului din Cluj se va juca în 1933 și misterul creștin *Cerurile spun*. În 1936 devine director al Teatrului Național din Cluj, comisar al guvernului și președinte al consiliului de administrație al Operei Naționale din Cluj. Reușește montarea a 94 de premiere, 30 dintre ele fiind piese românești, devenind un real promotor al culturii clujene, nu doar în perioada celor 4 ani cât a ocupat funcția de director al Teatrului, ci și prin activitatea de educare a tinerilor pe care o desfășura la Studioul deschis în 1929. Numeroase piese experimentale, idei inovatoare, conferințe și scenarii sunt dezbătute la acest Studio înființat de Papilian. Primul său volum (1939) cuprinde piesele *Alt glas* și drama *A trecut* și a fost publicat la editura revistei „Familia”. Următorul volum va fi publicat la Sibiu în 1945, la editura Dacia Traiană. Un lucru inedit menționat de Mircea Popa¹ este acela al angajării unui regizor italian, pe care Papilian îl aduce la Cluj tocmai cu scopul de a fii la curent cu toate noutățile dramaturgiei europene.

„Această permanentă combinație între text și spectacol, între dezbaterile teoretică și reprezentarea scenică i-au dezvoltat simțul dialogului, al vervei disputelor dintre protagoniști, dinamica schimbărilor și răsturnărilor de situații. În opoziție cu Blaga, care concepușe un teatru liric și filosofic, un teatru al meditației și provocărilor de ordin mitic și metafizic, un teatru mai degrabă destinat lecturii decât scenei, Papilian a preferat teatrul cu multe aglomerări de personaje, cu o spumoasă poftă de replici, în așa fel ca să răspundă cât mai adecvat nevoii de imaginație a omului modern, pe care voia să-l țină la curent cu toate noutățile și inovațiile din teatru.”² După cum apreciază și Mircea Popa, marele merit al omului de cultură Victor Papilian constă în dedicarea sa neobosită către studiu și mai ales setea de cunoaștere a tuturor noutăților și inovațiilor prezente la scară mondială a numeroaselor domenii în care activa: medicină, științe exacte, literatură, cultură, muzică, pictură, etc. Omul modern începea treptat să se identifice ca individualitate, să își accepte și să

¹ Ibidem

² Victor Papilian, *Teatru: Simona sau Prințul consort*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, pp. 54-55.

își asume postura de inovator, de deschizător de noi orizonturi, iar deschiderea de care începe să se bucure pe toate planurile îi oferă acces nelimitat la cunoaștere. Om al veacului său, Papilian se adaptează constant noilor coordonate, dorind din ce în ce mai mult să ofere publicului din numeroasele noutăți prezente la nivel european în domeniul artistic. Deși a ocupat numeroase funcții înalte, a înființat un cenaclu literar, un Studio dedicat educării tinerilor, a realizat primul studiu de antropologie, primul manual funcțional de anatomie, dovedind competență și profesionalism în toate domeniile în care a activat, Papilian scrie literatură pe de o parte dintr-o sete de cunoaștere specifică omului de cultură, iar pe de altă parte dintr-o dorință de a lăsa posterității o parte din personalitatea sa vastă.

Piesele lui Victor Papilian se încadrează în linii mari categoriei dramei spirituale, a dramei pasionale sau a dramei „generațiilor” care se succed (părinți și copii). O parte însemnată a pieselor sale se încadrează cu succes dramei pasionale, în care dragostea este percepută ca deplinătate, împlinire, ea însăși dădătoare de sens. În concepția lui Papilian dragostea este singurul care deține întreaga putere divină a binelui, a sensului definitiv, al împlinirii totale. Am ales ca reprezentative în acest sens dramele „A trecut...” și „Maestrul”, ambele oferind viziuni idealiste asupra sentimentului iubirii. Este vorba pe de o parte de iubirea pasiune, iar pe altă parte iubirea maritală.

„A trecut...”, piesă în cinci acte, prezintă drama artistului veșnic neînțeles, care trebuie să găsească o altă formulă de exprimare a sinelui pentru a se putea acorda cu lumea în care trăiește. Tânărul Flor, fiul savantului și omului de afaceri Ștefan Timoianu și al Ancăi, în vârstă de cincisprezece ani, moștenește talentul artistic al mamei sale, fiind pasionat de muzica viorii. Alături de mama sa, ființă puternic individualizată prin trăirea și sensibilitatea sa față de artă, Flor explorează necunoscutele resorturi interioare ale ființei sale, învățând, în plină adolescență, să se cunoască pe sine și să se integreze în lume. Diametral opus cu fiul său, Ștefan Timoianu, savantul, omul aflat în slujba rațiunii, al cărui caracter pragmatic va da multe bătăi de cap avânturilor adolescente ale fiului său, Flor, va încerca pe tot parcursul desfășurării dramei să poarte o discuție serioasă de la bărbat la bărbat cu fiul său sensibil și veșnic revoltat. Drama urmărește mai multe planuri: pe de o parte planul conștiinței individului scindat între pasiunea către artă și impulsurile tinereții, planul eredității tranșante care se prelungește ca o „gheară a fatalității” de la mamă către fiu, planul amoros dintre Teodosia, prietena Ancăi și amantul său Ștefan Timoianu, planul fatidic al prevestirilor doicii Rafila, etc.

Planul amoros se desfășoară prin triumphiul Anca-Ștefan-Teodosia, cei doi amanți fiind liantul prin care se va realiza dezumanizarea Ancăi și a lui Flor. Ștefan apelează la ajutorul profesorului Iosif pentru a putea induce Ancăi sentimentul de inutilitate, la fel ca și fiului său, profesorul fiind tipul omului de știință ce face elogiul măsurătorilor și calculelor exacte, ale cărui prelegeri scad din valoarea literară a operei tocmai datorită retorismului accentuat prezent în majoritatea scrierilor lui Papilian. Luciditatea omului rațional, care nu accepta existența sentimentului, spintecă cu tăișul ei sentimentele materne ale Ancăi față de fiul său Flor, acuzând-o pe aceasta chiar de incest:

„IOSIF: Slăbiciunea maternă e un fenomen explicabil... Atitudinea dumneavoastră...

ANCA: Ce e aia „atitudine”, la o mamă?...

ȘTEFAN: Explică, domnule Iosif.

IOSIF (hotărît): Atitudinea dumneavoastră este de-a dreptul imorală...

ANCA (dă un țipăt): Ah!...

IOSIF: Mi-ați cerut să fiu cinstit.

ȘTEFAN: Da.

IOSIF (insistând): Prelunghiți un atașament nefiresc...Iubirea Dumneavoastră e nepermisă. Ea e un incest...

ANCA: Destul, destul...

IOSIF (îndârjit, dar rece): În loc să-i sloboziți sufletul, în loc să-i dați libertatea simțurilor, dumneavoastră îl încătușați tot mai mult. Și fiecare cătușă e o legătură erotică...Îl iubiți ca o femeie senzuală și îl păziți ca o amantă geloasă.

ANCA (zăpăcită): Destul ... Ștefane, te rog...

ȘTEFAN: Mulțumesc, domnule Iosif.”³

Perfect conștientă de „uneltirile” care i se pregătesc, Anca se resemnează în fața morții survenite din boala sufletească care a măcinat-o ani în șir. În ultimele clipe ale vieții sale îl încredințează pe Flor amantei soțului său, fiind extrem de lucidă și de resemnată. Singura care pare să înțeleagă realitatea este servitoarea Răfăla, cea care are rolul de personaj cheie în prevestirea întâmplărilor, și pe care desigur, nu o ascultă nimeni. Intrările și ieșirile din scenă ale acesteia sunt întotdeauna plasate către finalul actelor, având rol cheie prin replicile pe care le rostește.

Titlul piesei, „A trecut...”, este construit în perfectă rezonanță cu muzicalitatea cadencată a actelor, piesa devenind un descrescendo de la viață către moarte. Anca „trece” prin scurta ei viață mistuindu-se într-un foc lăuntric de neimaginat, singura ei moștenire, fiul său, primind povara grea a eredității cu seninătate și asumare. Piesa reia motive și tehnici deja împământenite creației papiliene: savantul lucid și rece, artistul neînțeleș, iubirea ca patimă mistuitoare, povara eredității, misterul, drama, etc.

O piesă „inedită”, așa cum au fost numite piesele reunite de Mircea Popa în al treilea volum al operei lui Papilian, dedicat dramaturgiei (publicat în 2017 la Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca), se intitulează *Maestrul*. Maestrul Budișteanu, personajul principal al piesei, este un reputat om de știință și profesor de Fiziologie. Înconjurat de asistenți numeroși și bizari, profesorul și-a dedicat întreaga viață studierii apariției vieții. Acaparată de veșnicile întrebări fără răspuns, experimente și embrioane, Budișteanu își desfășoară propria existență fără să mai țină seamă de niciun fel de reper spațio-temporal ce corespunde realității prezentului. Cu ocazia zilei sale de naștere, prietenul său, inginerul Sideri organizează o cină, cu scopul de a-i prezenta o viitoare soție. Deși admite că trăiește o frumoasă idilă cu bucătăreasa sa, Mariska, de origine maghiară, Budișteanu acceptă, la rugămintele lui Sideri, să renunțe la aceasta în favoarea unei posibile căsătorii aranjate. Discursul său lamentabil este plin de un retorism de origine livrescă, la fel ca majoritatea pieselor lui Papilian, ceea ce face inevitabilă scăderea valorii literare a dramaturgiei acestuia:

„BUDIȘTEANU: Am comis o infamie...

SIDERI (ironic): Nu te prăpădi cu firea...Mai e și noaptea...noaptea când femeile au alt glas...

BUDIȘTEANU: Mai rău decât infamie, am făcut o prostie... Unde mai găsec eu o bucătăreasă atât de bună, de devotată și de cinstită... Ai mâncat ștrudel? Spune cinstit: nu-i un poem? Dar cum calcă... Pe onoarea mea, e o adevărată lucrare științifică... (brusc schimbând vorba) Dar ce mi se pare ciudat, că eu, omul experimentalului și al științei exacte, ar trebui să dubitez de toate și de toți... când colo, tu sentimentalul și idealistul...”⁴

Profesorul Budișteanu va fi astfel o marionetă dirijată de mâna dramaturgului omnipotent ale cărui decizii și implicații nu vor lăsa personajelor spațiul necesar să se constituie ca individualități autonome. Personajele dramaturgiei lui Papilian nu sunt personaje „rotunde”, ele rămân simple caractere cu rol predefinit, ale căror destine sunt de fapt peceti imprimată de către dramaturg. Insensibilul și raționalul profesor Budișteanu, omul științelor exacte ajunge, printr-o împrejurare banală, să se îndrăgostească de artista Grațiana. Sufletele

³ Victor Papilian, *Scrieri, vol III – Dramaturgie*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2017, p. 69.

⁴ *Ibid.*, pp. 115-116.

celor doi se (re)descoperă prin înțelegerea profundă a realității și implicit a artei. „Arta” vieții care se creează în laborator prin experimentele profesorului se împletește armonios cu viziunea imaginarului artistic al Grațiane. Intuiția feminină primează în fața omului de știință, ale cărui deziderate se deduc doar prin experiment. Voluptatea sentimentului de iubire izvorăște în acest caz din vibrația înaltă a celor două suflete ale căror credințe și trăiri superioare se identifică total. Eternul feminin desăvârșește opera masculinului deductiv, ale cărui experiențe se vor împlini la un nivel superior.

„BUDIȘTEANU (*revenind*): Grațiana am înfăptuit o mare verificare experimentală și o mare descoperire umană... Și totuși, privindu-te pe tine, mă gândesc dacă nu privirea ta i-a înfrumusețat...

GRAȚIANA: Nu, Alex... I-a înfrumusețat ceea ce au pus ei în suflet.

BUDIȘTEANU: Ochii tăi de artist văd mai bine ca ai mei de cercetător.

GRAȚIANA: Cu Bubă și Ileana s-a înfăptuit și o minune. Iubirea i-a transfigurat. Grația divină a iubirii i-a înfrumusețat.

BUDIȘTEANU: Cine știe dacă într-o astfel de clipă nu vor zămisli cei mai frumoși copii... fiindcă iubirea poate înfăptui toate minunile.”⁵

Astfel, profesorul Budișteanu, omul științelor exacte, omul dedicat în totalitate laboratorului, a cărui „soție” era știința și din al cărui vocabular lipseau cuvinte precum „suflet”, „sentiment”, „iubire”, se îndrăgostește devenind partizanul familiei și al căsătoriei. Cele două piese ilustrează tematic drama pasională, în care iubirea, văzută ca sentiment profund și dădător de sens, reprezintă salvarea și deopotrivă împlinirea ființei umane. Utilizând tehnici artistice inovatoare, precum și noi sensuri de interpretare tematică, Victor Papilian realizează un spectacol colorat, creând tensiuni și momente de referință pentru ceea ce începea să se contureze în spațiul teatrului modern interbelic.

Deși evident inferior nuvelisticii și romanelor, teatrul lui Victor Papilian se înscrie într-o direcție tematică nouă, „de regenerare simbolic-ideatică a momentului teatral interbelic, care evită soluțiile la modă de până atunci [...]”⁶, propunând (re)interpretări insolite, crearea unor tensiuni psihologice profunde, precum și abordări inedite ale unor teme cu tradiție în spațiul literar românesc. Teatrul lui Papilian se înscrie astfel în direcția specifică momentului literar interbelic, a cărui complexitate a formelor și formulelor va pune bazele modernismului.

BIBLIOGRAPHY

1. Anania, Valeriu, *Rotonda plopilor aprinși*, București, Editura Florile Dalbe, 1983;
2. Chinezu, Ion, *Pagini de critică*, București, E. P. L., 1969;
3. Crohmălniceanu, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, București, Editura Minerva, 1972;
4. Dan, Sergiu Pavel, *Proza fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1975
5. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008;
6. Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române de la creația populară la postromantism*, București, Editura Saeculum I. O., 2000;
7. Micu, Dumitru, *Gândirea și gândirismul*, București, Editura Minerva, 1975;

⁵ Mircea Popa, *Victor Papilian, dramaturgul*, în Victor Papilian, *Scrieri*, vol. III, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2017, p. 7.

⁶ Constantin, Anechitoae, *Principiul libertății mărilor*, București: Editura Bren, 2004, p.1.

8. Micu, Dumitru, *Literatura română în secolul al XX-lea*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000;
9. Papilian, Victor, *Teatru: Simona sau Prințul consort*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975;
10. Papilian, Victor, *Scrieri, vol III – Dramaturgie*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2017.